

Åtgärdsprogram för bevarande av rikkärr

inklusive arterna gulyxne *Liparis loeselii* (NT),
kalkkärrsgrynsnäcka *Vertigo geyeri* (NT)
och större agatsnäcka *Cochlicopa nitens* (EN)

RAPPORT 5601 • AUGUSTI 2006

Åtgärdsprogram för bevarande av rikkärr

inklusive arterna gulyxne *Liparis loeselii* (NT),
kalkkärrsgrynsnäcka *Vertigo geyeri* (NT)
och större agatsnäcka *Cochlicopa nitens* (EN)

Åtgärdsprogrammet har upprättats av

Sebastian Sundberg,
Avd. f. växtekologi, Evolutionsbiologiskt centrum,
Uppsala universitet

Gäller tiden 2006-2010

NATURVÅRDSVERKET

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

Orderfax: 08-505 933 99

E-post: natur@cm.se

Postadress: CM-Gruppen, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/bokhandeln

Naturvårdsverket

Tel: 08-698 10 00, fax: 08-20 29 25

E-post: natur@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Uppsala län

Tel: 018-19 50 00, Fax: 018-19 52 01

E-post: lansstyrelsen@c.lst.se

Postadress: Länsstyrelsen Uppsala län, 751 86 Uppsala

Internet: www.c.lst.se

ISBN 91-620-5601-8.pdf

ISSN 0282-7298

© Naturvårdsverket 2006

Tryck: CM Digitaltryck AB, Bromma 2006

Layout: Press Art

Teckningar: Barbara Landelius (snäckor),

Sebastian Sundberg (dämme)

Fotografier: Kalle Mälson (gulyxne),

Jesper Hansson (Mararna), Sebastian Sundberg (övriga)

Förord

Naturvårdsverket har i flera sammanhang, bl.a. i ”Aktionsplan för biologisk mångfald” (1995) framhållit vikten av att utarbeta och genomföra åtgärdsprogram för hotade arter och biotoper. Åtgärdsprogrammen och deras genomförande är nu ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet, Ett rikt växt- och djurliv (prop. 2004/05:150 Svenska miljömål- ett gemensamt uppdrag) och samtliga sex ekosystemrelaterade miljömål, (prop. 2000/01:130 Svenska miljömål - delmål och åtgärdsstrategier). Miljömålet slår bland annat fast att antalet hotade arter ska minska med 30 % till 2015 jämfört med år 2000. Dessutom ska förlusten av biologisk mångfald hejdas till år 2010. Den sistnämnda målsättningen lades också fast vid EU-toppmötet i Göteborg 2001 och världstoppmötet ”Rio+10” i Johannesburg 2002.

Uppbyggnaden av detta program skiljer sig från många andra åtgärdsprogram, då det inbegriper ett habitat och tre arter. Anledningen till att just de tre arterna gulyxne (*Liparis loeselii*), kalkkärrsgrynsnäcka (*Vertigo geyeri*) och större agatsnäcka (*Cochlicopa nitens*) ingår i åtgärdsprogrammet är att de i hög grad förekommer i just rikkärr – fler arter skulle dock kunnat ingå. Målet är dock att alla (rödlistade) arter med hög andel av sina förekomster i rikkärr ska gynnas av programmet. Åtgärdsprogrammet har på Naturvårdsverkets uppdrag upprättats av Sebastian Sundberg, Avd. f. växtekologi, Evolutionsbiologiskt centrum, Uppsala universitet. Programmet presenterar Naturvårdsverkets syn på vilka åtgärder som behöver genomföras för rikkärr och de tre associerade arterna.

Åtgärdsprogrammet är ett vägledande dokument och inte formellt bindande. Det innehåller en kortfattad kunskapsöversikt och presentation av åtgärder som behövs för att förbättra rikkärrens bevarandestatus i Sverige under 2006-2010. Åtgärdena samordnas mellan olika intressenter, varigenom kunskapen om och förståelsen för arterna och biotopen ökar. Förankringen av åtgärdena har skett genom samråd och en bred remissprocess där myndigheter, experter, kommuner och intresseorganisationer haft möjlighet att bidra till utformningen av programmet. Naturvårdsverket har dock inför fastställelsen av åtgärdsprogrammet gjort en del förändringar, jämfört med remissversionen. Motivet är främst att tydligare prioritera insatser för att restaurera och sköta rikkärr samt att förbättra kunskaperna om de fysiska åtgärdenas effekter.

Det här åtgärdsprogrammet är ett led att förbättra bevarandearbetet och utöka kunskapen om rikkärren och deras arter. Det är Naturvårdsverkets förhoppning att programmet kommer att stimulera till engagemang och konkreta åtgärder på regional och lokal nivå, så att rikkärren så småningom kan få en gynnsam bevarandestatus. Naturvårdsverket tackar alla de som har bidragit med synpunkter vid framtagandet av åtgärdsprogrammet och de som kommer att bidra till genomförandet av detsamma.

Stort tack till alla som har hjälpt till med fakta och värdefulla synpunkter

på programmets utformning och remissvar; särskilt tack till Kaisu Aapala, Statens Miljöförvaltning, Helsingfors; Roger Andersson, Mora Aronsson, Jan Edelsjö, Ulf Gärdenfors och Niklas Lönnell, ArtDatabanken; Magnus Bergström, Norrtälje kommun; Jan-Olof Björklund; Bengt Carlsson, Kalle Mälson, Anders Nilsson och Håkan Rydin, Avd. f. växtekologi, Uppsala universitet; Michael F. Fay och Margaret Ramsay, Royal Botanical Gardens, Kew; Zoltán Illyés, Eötvös Loránd University, Budapest; Lena Jonsell, Projekt Upplands flora; Mats Jonsell, Inst. f. Entomologi, SLU; Michael Löfroth, WWF; Tommy Pettersson; Ted von Proschwitz, Göteborgs Naturhistoriska Museum; Henrik Weibull, Naturcentrum; Peter Wind, Danmarks Miljøundersøgelser; samt alla på länsstyrelserna, andra statliga myndigheter, kommuner och botaniska föreningar som har lämnat värdefulla underlag och remissvar.

Stockholm i augusti 2006

Björn Risinger
Avdelningschef

Fastställelse, giltighet och omprövning

Naturvårdsverket beslutade den 7 juli 2006 enligt avdelningsprotokoll N 98-06, att fastställa åtgärdsprogrammet för rikkärr inklusive arterna gulyxne, kalkkärrsgrynsnäcka och större agatsnäcka. Programmet gäller under åren 2006-2010. Omprövning och revidering sker under det sista året programmet är giltigt. Om behov uppstår kan åtgärdsprogrammet omprövas tidigare.

Innehåll

FÖRORD	3
FASTSTÄLLELSE, GILTIGHET OCH OMRÖVNING	5
INNEHÅLL	6
SAMMANFATTNING	8
SUMMARY	9
BIOTOP- OCH ARTFAKTA	11
Beskrivning av naturtypen	11
Betydelse för den biologiska mångfalden	12
Vegetation och karaktärsarter	13
pH och kalcium	14
Näringsförhållanden	15
Mikrotopografi och succession	15
Hävdhistoria	16
Med eller utan trädsikt	16
Skillnader gentemot kalkfuktängar	17
Utbredning och populationsstatus	17
Rikkärrens areella utbredning och fördelning över landet	17
Förändringar i artsammansättning	19
Samhällelig status	20
Fridlysningsbestämmelser	20
Biotopskydd	20
Habitatdirektivet	20
Orsaker till tillbakagång och aktuella hot	21
Dikning	21
Minskad och utebliven hävd	21
Klimatpåverkan	22
Försurning och eutrofiering	22
Befarade vegetationsförändringar vid fortsatt hot	23
Befarad känslighet för klimatförändringar	23
Övrig fakta	24
Erfarenheter från tidigare åtgärder som kan påverka bevarandearbetet	24
Brister	27
Råd om hantering av lokalkunskap	32
Översiktlig beskrivning och status för särskilt utpekade arter i programmet	32
Gulyxne (<i>Liparis loeselii</i>)	32
Kalkkärrsgrynsnäcka (<i>Vertigo geyeri</i>)	35
Större agatsnäcka (<i>Cochlicopa nitens</i>)	37

